
Közművelődés

Bartalovics Gabriella – Vámosi Tamás
A KÖZMŰVELŐDÉSI SZAKEMBEREK PÁLYAKÉPE
BARANYA VÁRMEGYÉBEN

Absztrakt

A tanulmány bemutatja azon felmérés eredményeit, amely a baranyai településeken elérhető közművelődési szolgáltatások jellemzőit tárja fel. A vármegye 43 településének kulturális szakemberei által kitöltött kérdőív vizsgálja a közművelődési intézményrendszerre ható társadalmi-gazdasági folyamatokat, a szolgáltatások tartalmát és hozzáféréseit, a kulturális szakemberek jellemzőit, illetve összegzi azon fejlesztési elképzeléseket, amelyeket a kutatási célcsoport tagjai fogalmaztak meg, kiindulva a mindennapi gyakorlatból. Felvázolható, hogy a kulturális intézményrendszer – főleg kistélepülési környezetben – nagyon hasonló problémakörökkel bír, illetve egyre nagyobb feladatot jelent a fiatalabb generáció megszólítása és bevonása a kulturális szolgáltatásokba.

Kulcsszavak: közművelődés; Baranya vármegye; közművelődési munkatársak

Bevezetés

A közművelődési intézményrendszerrel a gazdasági és munkaerőpiaci folyamatok árnyékában talán kevesebb szó esik, ritkábban látjuk ezen szolgáltatások értékelését, pedig társadalmilag fontos területről beszélünk. A kulturális közösségfejlesztés és a társadalomba beágyazott intézményrendszeri működésmód az alábbi intézménycsoportokban képzelhető el: (1) közösségi-művelődési intézmények, (2) múzeumok és (3) könyvtárak. Ezen működésmódban érintett minden szereplő számára előnyös lehet a közös munka, hiszen az intézmények részéről a működési mód megváltozásának (pl. szolgáltatások jobb tervezése és biztosítása) következtében kedvezőbb kapcsolat alakul ki a helyi közösség(ek) tagjaival, minőségibb és nagyobb látogatottságú programokat tudnak kínálni közönségük számára, valamint bővíhetnek erőforrásaik, kapcsolatrendszerük, illetve hosszú távon is fenntarthatóvá válik a működésük. A helyi közösségek szempontjából kívánatos lehet a helyi identitásuk felfedezése és megerősítése, a szabadidő tartalmas eltöltése, a nyugdíjaskor minőségi és közösségben történő megélése, az aktív szerepvállalás megtapasztalása tervezési-döntéshozatali folyamatokban, valamint sikerélményt jelenthet a közösen kitűzött cél elérése, a kulturális és szabadidős, adott esetben akár a fejlesztési tevékenységek átélése. Az intézményfenntartó ezen folyamatok megvalósulása során számíthat a helyiek szorosabb érzelmi elköteleződésére, támogatására, az érintettek közösségi döntéshozatali folyamatokba való becsatornázására, illetve a kapcsolatrendszer, valamint a bizalom mértékének minőségi javulására is. E három szereplő (az intézmények, a közösségek és a fenntartó) sikeres és gyümölcsöző együttműködése, partnersége hozhatja el a hosszú távú és fenntartható változást az intézmények működésében (Arapovics, Beke, Dóri & Tóth, 2019).

Ahogy említettük, ezen intézményrendszer keretén belül definiálható a kulturális közösségfejlesztés funkciója, ami tartalmilag a közösség, és annak létező és lehetséges kulturális értékeinek kiaknázását, hozzáférésének és kulturális szolgáltatásokban történő megjelenítését, kiaknázását jelenti (Arapovics, 2016). A közösségek helyi identitására, kötődéseire, kulturális érdeklődésére építve is lehetséges ezen aktivizálás, és szolgáltatásokban való megjelenítés. A kulturális értékteremtés és -megőrzés színes programok szervezésére ad lehetőséget a közösségfejlesztési folyamat során. A helyi társadalomban korábban intézményesült szokások (ünnepek, események, programok, termékek) és kapcsolatrendszerek felismerésével és beépítésével eredményesen lehet bevonni a közösségeket a közösségi intézmények működésébe (Dudok, 2023). A kulturális közösségfejlesztő módszer segítségével lehetőség nyílik például a helyi ünnepi kultúra megőrzésére és új közösségi intézmények, szokások létrehozására. Mindemellett fontos kiemelni, hogy a helyben működő művelődő közösségek (pl. film- és könyvklubok, szakkörök, múzeumbaráti körök, amatőr tánc- és színjátszó csoportok, kórusok, tanulóköri, egyesületek, népfőiskolák) megszervezése és működtetése önmagában is értékteremtő fejlesztés (Arapovics, 2016).

Jelen kutatás fő célja, hogy egy átfogó, komplex képet kapjunk arról, hogyan működnek jelenleg a közművelődési szolgáltatások a baranyai településeken. A kutatást előhívó kérdéseket a következőképpen tudjuk megfogalmazni. Milyen hatást gyakorolnak rá a jelenlegi társadalmi-gazdasági folyamatok, melyek a fejlesztendő területek, főleg a megváltozott kultúrafogyasztási igények és elvárások tükrében (különös tekintettel a fiatalokra, mint fontos bevonandó célcsoporttagokra), illetve a munkatársak, kulturális szakemberek esetében hogyan élik meg ezeket a helyzeteket, esetleg mi az, amire nagyobb hangsúlyt fektetnének, ők milyen kitörési és fejlesztési pontokat tudnak meghatározni. Fontos célkitűzés annak feltérképezése és igényfelmérése, hogy milyen eszközökkel, módszertani megoldásokkal lehet bevonni egy-egy település közösségét, hogyan lehet az ifjúságot megmozgatni, aktivizálni, milyen jó gyakorlatokat tudunk megragadni, amelyek akár adaptálhatóak is más települések esetében. Mint egyfajta folyamatos célközönségnek, az idősebb korosztálynak milyen állandóságokat biztosítanak a kulturális színterek, biztosítva ezáltal azon funkciókat, amelyek az aktív és kulturálisan sokszínű, az esetükben akár gondoskodó társadalmat jellemzik.

A közösségi művelődés funkciói és szerepe települési szinten

A magyar közművelődés története egészen a reformkorig nyúlik vissza. Az ekkor megalakított körök, egyletek és tágabb értelemben a magyarországi civil társadalom létrejötte kiemelten fontos kultúra-, közösség- és társadalomszervező, valamint gazdasági érdekvédelmi szerepet töltött be. (Závogyán, 2022)

A jelen állapotot tekintve meghatározó a Nemzeti Művelődési Intézet, amely állami közfeladatokat ellátó közművelődési intézmény, és a Kulturális és Innovációs Minisztériummal kötött közszolgáltatási szerződés keretein belül tervezi tevékenységét. Az NMI 2012-ben alakult meg, azzal a céllal, hogy fejleszteni, átszervezni kezdje a közművelődést, komplex tevékenység keretében allássa a közművelődési feladatokat. A megalakulás után áttekintésre került az akkori helyzet, ez alapján egy fejlesztési stratégia

került összeállításra, és egy nagyszabású fejlődés indult útjára. Magyarország Kormánya minden segítséget megadott ehhez, és kiemelten támogatta a régóta alulfinanszírozott ágazat működését. 2012-ben a nemzeti költségvetés 0,8 %-át fordítottuk kulturális kiadásokra, 2021-ben már 1,4 %-ot, jelenleg kb. 1 %-ot. „A közösségi művelődés a maga sajátos eszközeivel fokozatosan hozzájárult a nemzeti összetartozás megerősítéséhez, a vidéki Magyarország értékeinek megőrzéséhez, a gazdaságélénkítéséhez, és az általános gyarapodáshoz. E folyamat a művelődéstörténeti léptékekkel mérve kiemelkedő mérföldköve a kulturális élet ezen belül a közművelődési törvény szabályozásának átfogó megújítása volt.” (Nemzeti Művelődési Intézet, 2018) Az NMI képzéseket indít, kutatásokat támogat és kiadványokat, útmutatókat készít, szakmai konferenciákat, programokat valósít meg, ezzel is segítve a közművelődésben dolgozó kollégákat.

A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997.évi CXL. törvény módosításával vette kezdetét az átalakítás, amely nagy változásokat hozott a települések életében. 2012-től a megyei közművelődési feladatellátás Nemzeti Művelődési Intézetbe történő integrálásával és a szükséges infrastruktúra egységesítésével kialakulhatott egy szakmailag egységes, de még megyei sajátosságait megtartó közművelődési szolgáltatási rendszer. Az NMI több program, projekt segítségével nyitott utat a szakma fejlődésének, ilyenek például: „Újra öltünk, örökítünk”, a Pajtaszínház, a Bűvös Bábos, a Kapunyitógató programok, és az újak közül is említve a Szakkör (2020) és a Petőfi Kulturális Program (2023) rendezvényeit. 2013-ban az országos mintaprogramok sorában indult el a „Kulturális Közfoglalkoztatási Program”. A normatíva emelésével a kisebb településeket próbálták meg elsősorban segíteni, hogy a kulturális alapszolgáltatásokat helyben tudják biztosítani. A törvénymódosítás legnagyobb eredménye, hogy a közművelődési minőségbiztosítás alapelveihez igazodva minimum követelményeket határozzon meg a helyi kulturális feladatellátáshoz. A jogszabály alappilléreinek legfontosabb eleme a szakemberképzés, kezelve a szakemberhiány nyomasztó tényét.

Legfontosabb célként, a Nemzeti Művelődési Intézet megfogalmazása szerint a magyar emberek nemzeti és helyi identitását, valamint a tudatos érték- és közösgyalapú társadalom- és gazdaságfejlesztést, illetve a magyar nemzet értékeinek erőforrásait kell előtérbe helyezni, kiaknázni, és használni (Juhász, Benkei-Kovács & Márkus, 2024).

Az 1997.évi CXL. törvény kimondja, hogy a társadalom közös érdeke a nemzeti, nemzetiségi kulturális hagyományok megőrzése, méltó folytatása, a közösségi és egyéni művelődés személyi, szellemi, gazdasági feltételeinek javítása, a polgárok életminőségét javító, értékhozó tevékenységek, valamint az ezek megvalósulására létrejött intézmények és szervezetek működésének elősegítése, amely törekvés a kulturális alapellátás rendszerében testesül meg.

Az NMI 2020 novemberében indította útnak a Közművelődési Foglalkoztatási és Képzési Programját, másnéven a KFKP-t. Ennek a programnak köszönhetően az önkormányzatok, a közösségi színterek és intézmények eleget tudtak tenni a törvényben meghatározott kötelező vállalásoknak. A közösségi színtereken legalább középfokú, míg az intézményekben felsőfokú végzettséggel kell rendelkeznie egy közművelődési szakembernek. Ezt a programot az Emberi Erőforrások Minisztériuma segítségével

tudták megvalósítani, közel 2000 kollégát képeztek ebben az egyéves intervallumban. 2017-ben még sok településen nem volt meg a megfelelő szakember, csak Baranya vármegyében 279 településen hiányzott az emberi erőforrás. A KFKP után lecsökkent ez a szám 28-ra.

Az alapszolgáltatások tartalmát, továbbá szakmai, személyi, és infrastrukturális feltételeit miniszteri rendelet keretében határozták meg, ez ebben az esetben a 20/2018. (VII.9.) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint közművelődési intézmények és közösségi színterek következményeiről.

Az alapszolgáltatások a következők:

- a művelődő közösségek létrejöttének elősegítése, működésük támogatása, fejlődésük segítése, a közművelődési tevékenységek és a művelődő közösségek számára helyszín biztosítása,
- a közösségi és társadalmi részvétel fejlesztése,
- az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítása,
- a hagyományos közösségi kulturális értékek átörökítése feltételeinek biztosítása,
- az amatőr alkotó- és előadó-művészi tevékenységek feltételeinek biztosítása,
- a tehetséggondozás és- fejlesztés feltételeinek biztosítása,
- a kulturális alapú gazdaságfejlesztés.

A kulturális alapellátás fő célja, hogy mindenki számára hozzáférhető legyen, és képes legyen az egyének és a közösségek aktivizálására. Minden településnek lehetősége legyen arra, hogy megmutassa, kifejezze az értékeit, céljait, fejlesztési irányvonalait, közösségi életének fejlesztését, közös jövőképét. A közművelődési szakterület lényege a közösségépítés. Törvényileg meghatározták, hogy közigazgatási területi egységenként a feladatrendszer hány elemét kell biztosítani. Így az 1000 fős lakosságszámig az első alapszolgáltatást, 1000 fő felett 5000 főig az első alapszolgáltatást és plusz egyet, 5000 fő felett az első alapszolgáltatást és legalább kettőt még, megyei jogú városban és a főváros kerületeiben az összes alapszolgáltatást biztosítani kell.

A vizsgált intézményrendszer és a kutatási körülmények

Magyarországon 3155 településen 6291 közművelődési intézmény, közösségi színtér van, ezek vezetéséhez elengedhetetlen feltétel a jó szakember. Baranya vármegyében 301 település található, javarészt aprófalvas területek, ahol a törvényi jogszabály megengedi, hogy egy közművelődési munkatárs maximum 3 településen dolgozzon, így nem kellett minden közösségi színtérre egy külön szakember.

Közösségi színteret valamennyi településen az önkormányzatnak kell biztosítani, ami tartalmilag az első alapszolgáltatást foglalja magába, ami nem más, mint a művelődő közösségek létrejöttének elősegítése, működésük támogatása, fejlődésük segítése, a közművelődési tevékenységek és a művelődő közösségek számára helyszín biztosítása. Rendszeresen működő létesítményről beszélünk, ahol legalább középfokú végzettséggel rendelkező szakembernek kell a munkakört betöltenie.

A közművelődési intézményeknek különböző típusai vannak, külön részletes szabályozás vonatkozik rájuk, mind infrastrukturális, mind közművelődési szakember-biztosítás szempontjából, hiszen itt már felsőfokú végzettséggel kell rendelkezni.

A közművelődési intézmények:

- művelődési ház,
- művelődési központ,
- kulturális központ,
- többfunkciós közművelődési intézmény,
- népfőiskola,
- népi kézműves alkotóház,
- gyermek-, illetve ifjúsági ház,
- szabadidőközpont.

Városi rangú településeknek legalább művelődési házat kell biztosítaniuk.

Helyi közművelődési rendeletet kell alkotni a településeknek, egyeztetve a Közművelődési Kerekasztallal, a települési önkormányzattal, az esetleges települési nemzetiségi önkormányzattal/önkormányzatokkal, ahol együttesen alkotják meg a közösségre vonatkozó közművelődési alapszolgáltatásokat. A rendeletben szerepelnie kell a közművelődés fogalmának.

A kutatásunkban Baranya vármegyei települések közművelődési szakembereit/munkatársait kérdeztük az aktuális helyzetről. A kutatási célcsoportot a Baranya vármegyében települési szinten dolgozó közművelődési szakemberek és munkatársak jelentették. Baranyában 301 település található, területét tekintve, nagyon szabdalt, aprófalvas jellegű. A kérdőívet 301 település illetékes szakemberének küldtük el emailben, és 43-tól érkezett értékelhető kitöltés. A kapott válaszokat áttekintve, röviden elmondható, hogy szinte az összes kis és nagyobb falu, község, sőt, Pécs is ugyanazokkal a nehézségekkel, problémákkal küzd, az érdemi különbség közöttük mindössze a lakosság szám. Elmondható, hogy a célcsoport tagjait a szakmai iránti elhivatottság jellemezte, és ez rányomta bélyegét a válaszok teljességére, minőségére, a meglátások szakszerűségére és összességében az aktivitásra.

A kutatás eszközéül a kérdőívet választottuk, ugyanis nagyobb létszámú csoportról volt szó, illetve elvárható volt, hogy a válaszokat megfelelő minőségben fogalmazzák meg. Kérdőív többnyire zárt kérdéseket tartalmazott, de sok helyen adtunk helyet az egyénileg megfogalmazott véleménynek, hiszen a célcsoport jellege és felkészültsége erre lehetőséget adott. Vagyis a kérdőívben különböző válaszadási lehetőségeket kínáltunk fel, így minél teljesebb és jobb képet kapva a jelenlegi helyzetről. Megtalálható volt a skálás kérdéskör, a nyitott és zárt kérdések köre, és esszéire, azaz pár gondolatban kifejtős válaszadásra is adtunk lehetőséget. A kutatásban megtalálhatóak voltak a településre, közösségekre és a munkatársakra is vonatkozó kérdések, jellemzők, demográfiai adatok.

A kérdőíves felmérés eredményeinek ismeretében 7 fővel mélyinterjú is készült, ezek célja az összefüggések feltárása, illetve bizonyos egyéni sajátosságok begyűjtése volt. A szakmai végzettség, a szakmai aktivitás és a különböző képzéseken, programokon való közös részvétel jól alapozta meg azt a bizalmi viszonyt, aminek köszönhetően tartalmas

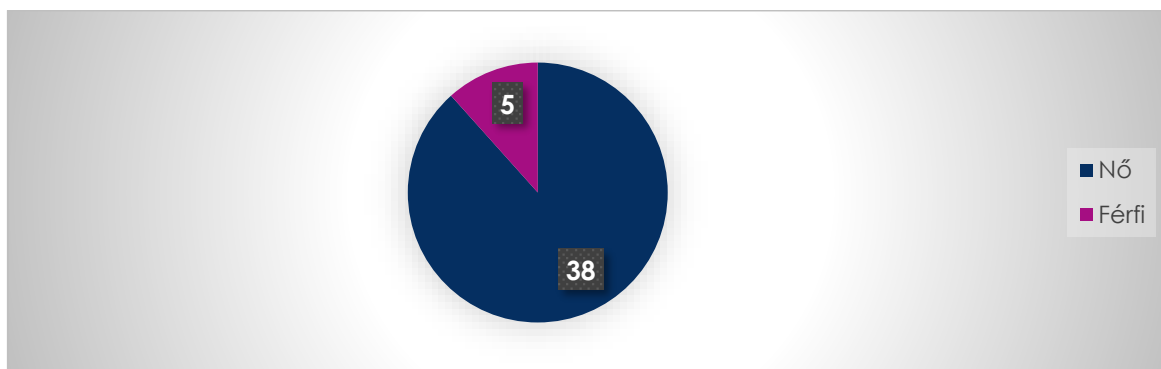
interjúk készültek. Ezek eredményei nem külön, hanem az elemzésekbe beleszöve kerülnek bemutatásra.

A témakör elméleti kereteinek és aktuális jellemzőinek áttekintése után a kutatási kérdések megfogalmazása következett, majd hogy ezeket vizsgálni lehessen, elkészítettük a kutatási eszközünket, a kérdőívet. A kérdőívet a megyei igazgatóság segítségével küldtük ki a közművelődésben dolgozó kollégáknak, és az általuk adott válaszokat online felületen gyűjtöttük össze. A kérdőív két alkalommal került kiküldésre, és így a célcsoport nagyjából hatoda adott értékelhető kitöltést. Megjegyzendő, hogy aki válaszolt, kimondottan komolyan vette a feladatot, egyrészt nem voltak részlegesen kitöltött kérdőívek, másrészt főleg a nyitott kérdéseknél volt érezhető a szakmai elhivatottság és árnyalt megfogalmazás. A lekérdezés 2024 júniusában és júliusában történt meg.

Kutatási eredmények és azok összegzése

Az eredményeket tekintve általánosságban elmondható, hogy a kapott válaszok nagymértékben összecsengtek, vagyis nagyjából azonos problémakörök jellemzik az intézményrendszer működését. A célcsoport tagjait tekintve, jelenleg Baranya vármegyében a válaszadó közművelődési szakemberek 88,4%-a, azaz 38 fő nő, 11,6% pedig, ami 5 fő férfi, vagyis jól kirajzolódik, hogy a szakmán belül a nők vannak többségben (1. ábra).

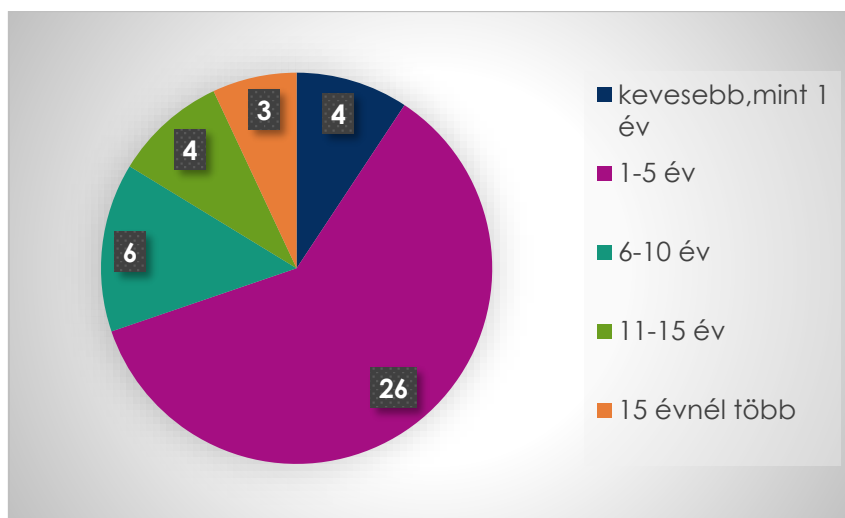
1. ábra: A közművelődési munkatársak nemi megosztottsága N= 43

Forrás: saját szerkesztés

A kormegoszlást tekintve kijelenthető, hogy a fiatalok körében ez a szakma nem túl népszerű. A 41-50 év közötti munkatársak vannak a legtöbben, 39%-os részarányal. Elmondható, hogy ők ebben a szakmában már több évet eltöltöttek. A korábban már említett KFKP-nek köszönhetően több fiatal csatlakozott ehhez a szakmai területhez, remélhetőleg a pályán is maradva.

2. ábra: A közművelődési munkatársak munkavégzésének időtartama N=43

Forrás: saját szerkesztés

Vizsgáltuk, hogy a közművelődési munkatársak mióta vannak jelen a pályán (2. ábra). Ezt a kérdést több szempontból is fontosnak láttuk, hiszen az elmúlt pár évben nagyon sokan szereztek végzettséget a törvényi módosításnak köszönhetően. 2020-21-ben a Nemzeti Művelődési Intézet egy nagyszabású programot indított el, ez volt a Közművelődési Foglalkoztatási és Képzési Program (KFKP). Ennek keretein belül közép- és felsőfokú szakképzettséget szereztek a munkatársak, közel 2000 főt bevonva a programba. A jogszabály módosításnak 2021. január 1-ig kellett eleget tenniük a közművelődési intézményeknek és színtereknek, ami keresletet támasztott a munkaerőpiacon. A jogszabályi változásnak köszönhetően a színtereken legalább középfokú, míg az intézményekben felsőfokú végzettséggel kellett rendelkezniük a szakembereknek. A települési önkormányzatok többsége a programba való becsatlakozásnak köszönhetően meg tudott felelni a jogszabályban előírtaknak. A csatlakozás egyik feltétele az volt, hogy az önkormányzatoknak tovább-foglalkoztatási nyilatkozatot kellett kitölteniük, ami hat hónapos munkaviszonyt jelentett. A hat hónap után sajnos voltak települések és kollégák, akik megváltak egymástól. A törvény lehetőséget biztosít arra, hogy egy közművelődési munkatárs/szakember maximum három települést láthat el, ezzel részben segítették az önkormányzatokat, hogy egy együttműködési szerződéssel le tudják fedni a „fehér foltokat”.

A kutatásunkban is megjelenik ennek a programnak a hatása, hiszen 60,5% nyilatkozta azt, hogy 1-5 év között van a szakmában. Ez a szám kimondottan magas, és a többség tényleg a szakmai programnak köszönhetette mostani szakmai karrierjét.

Az 1997.évi CXL törvényben és a hozzá tartozó EMMI rendeletben meghatározott településszám maximum három lehet, ami azt jelenti, hogy egy közművelődési szakember ennyi helyen láthatja el a közművelődési feladatokat. Így adta magát az a kérdés is, hogy a válaszadó kollégák közül ki hány helyen dolgozik. A 43 válaszadóból, 29 fő (67,4%) egy településen, öt fő (11,6%) kettő településen, és 9 kilenc fő (20,9%) pedig három településen. Ehhez a kérdéshez tartozik az is, hogy milyen szervezetenél látja el a feladatát a szakember. Nagy általánosságban elmondható, hogy a kisebb településeken az

önkormányzat keretein belül történik a közművelődési feladatellátás. Mivel törvényben meghatározott, hogy közművelődési munkatárnak, szakembernek kell a településen dolgoznia, így 2-3 önkormányzat együttműködési szerződés keretein belül könnyebben meg tud felelni ennek a kötelezettségnek. A válaszadók közül ez jól látható, hiszen, 88,4%, azaz 38 fő nyilatkozta, azt, hogy önkormányzatnál dolgozik.

Az oktatási rendszerből való kibocsátással a válaszadóink közül a többség közepesen van megelégedve. Ez talán annak is köszönhető, hogy a nappali tagozatosok közül elég sokan áttérnek a humán erőforrás pályára, bízva a jobb fizetésben, kevesebb munkában töltött időben, így a kulturális rendezvényszervezés kicsit háttérbe szorul, hiszen, van, hogy a 24 óra is kevés ebben a szakmában. Emellett ez is egy olyan szakma, ahol élethosszig kell tanulni, hiszen itt is folyamatosak változások, működési keretek, akár a jogszabályok, akár a települések között. Eltérő, mikor vált a munkatárs, akár a képzések tekintetében.

Jelenleg közösség szervező alapszakra 12 felsőoktatási intézményben, és mesterszakra pedig 6 felsőfokú intézményben van lehetőség jelentkezni. Jelen állás szerint (2024-es év) ez a harmadik legkeresettebb képzés. 2023-ban alapképzésre 3050 fő jelentkezett, és 917-en kezdték meg tanulmányaikat, míg a mesterszakra 146 fő jelentkezett és 73 fő indult el az őszi tanulmányain (az Oktatási Hivatal adatai alapján).

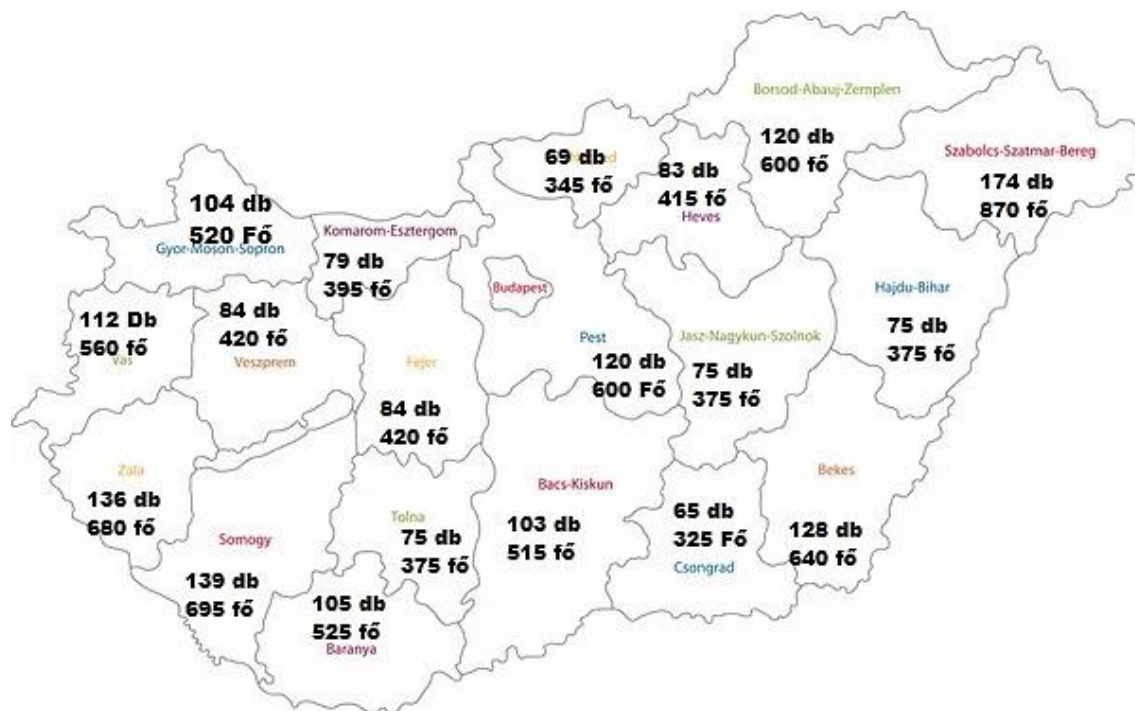
Ezekből az adatokból is jól látható, hogy egyre többen érdeklődnek a közművelődés felsőoktatási szakjai iránt, és ez nagyon fontos a megfelelően kvalifikált szakemberek utánpótlásában is (Arapovics, Németh & Utry, 2024).

A baranyai szakembereket megkérdezve, kicsit meglepetten láttuk, hogy 65,1%, azaz a válaszadókból 28 fő nem rendelkezik felsőfokú végzettséggel, a nagy többségnek az OKJ-ban szereplő (már megszűnt) képzés, a Közművelődési és közönségkapcsolati szakember (Közművelődési szakember II. szakmairány) képesítése van.

A jogszabály előírja a kötelező akkreditált pontokat is, így különböző Közművelődési Akkreditációs Szakbizottság képzéseket szerveznek a megyékben. Például Színháziskola, Közösség szervezést támogató digitális módszerek, Kommunikáció és protokoll gyakorlata a közösségi művelődésben, Amatőr művészeti csoportok mentorálása, Fotó- videó alapismeretek közművelődési szakembereknek, Film és közösség képzés stb., mindemellett különböző szakköri tevékenységek (Szakkör) szervezésében segítenek, képzéssel, alpanyaggal, eszközzel. A célcsoport tagjainak negyede nem szokott ezeken részt venni, és csak közel a harmada nyilatkozott úgy, hogy keresi ezen képzési lehetőségeket. A többiek teljesen esetlegesen állnak a kérdéshez.

A szakkörök szerepét külön vizsgáltuk, mert fontosnak tartjuk őket. Jól kell tudni megszervezni őket, ugyanakkor kisebb befektetéssel nagyobb kört lehet bevonni, ami fontos szempont a közművelődésben.

3. ábra: A Szakkör program 2023-as szakköri évad megyei lebontásban (db, fő)

Forrás: saját szerkesztés

Országos szinten a szakkörök száma 1930 darab volt, 9650 bevont fővel (3. ábra). Ami számunkra fontos, az Baranya vármegye helyzete, ahol 105 darab szakkört indítottak a tavalyi évben, és 525 főt tudtak bevonni. Mivel nagyon elterjedt lett a Szakkör Baranya vármegyében is, így evidens kérdésnek tűnt, hogy megkérdezzük a kollégákat, náluk van-e, és ha van, milyen szakkört tartanak. A 43 válaszadó közül 27-en azt nyilatkozták, hogy megtalálható a településükön valamilyen szakkör. Összetételüket tekintve a 2023-as szezonban futó és nagy sikereket elért szakkörök a következők voltak: bútorfestés, makramé, natúrkozmetikum, gyertyaöntés, mézeskalács készítés, nemezelés, horgolás, hímző, papírfonás, baba-mama horgolás, szövés kereten, vesszőfonás, és kötésgyönggyel. Vannak települések, ahol 2-3 szakkör is párhuzamosan fut.

A Szakkör programot, 2020-ban a COVID alatt indította el a Nemzeti Művelődési Intézet Magyarország Kormányának támogatásával, mely a „Tudásunkkal kézen fogva a közösségért” program elnevezést kapta. Azóta minden évben meghirdetésre kerül a 20 alkalmas foglalkozás, amihez az alapanyagokat és az eszközöket is biztosítják. Ezek az alkalmakon az alapoktól indulnak el, és a 20. alkalom végére egy magasabb szintet érnek el a résztvevők. Minden év végén megszervezésre kerül egy kiállítás, helyi, illetve megyei szinten is, ahol egymás munkáját megcsodálhatják a települések.

Fontosnak tartottuk, hogy megkérdezzük hogyan hatott a kulturális szaktevékenységre a COVID és az energiaválság, milyen hatása lett, és a közösségek ezt hogyan is élték meg. Néhány kapott válasz:

- „Megtépázta a közösséget, sajnos az energiaválság miatt a téli időszakban megszorításokat kell alkalmaznunk.”
- „A közösségi élet nagyon visszaesett, ez még ma is érezhető.”
- „Sok programot online tartottunk.”

- „Amennyiben röviden kellene megfogalmazni, átlagosan 35-40 százalékos csökkenéssel fordultunk ki a COVID időszakból, majd ezen tovább rontott a megemelkedett energiaár okozta válság. Értendő látogatottságra, aktivitásra, finanszírozásra és így tovább.”
- „Az emberek bezárkóztak, nagyon rossz hatással volt a közösségi életre.”
- „A közösség tagjai eltávolodtak egymástól.”
- „A közösség zárkózott, kicsit érdektelen, nehezen mozdítható. Talán a szakkörök és a kiállításmegnyitók voltak a legérdekesebb események.”
- „Sajnos ezen időszak nagyon rossz volt számunkra. Be kellett zárni a Művelődési Házat a Covid idején és most a fűtési időszakban is zárva tartottunk.”
- „A Covid után újra kellett építeni a közösségeinket, amit az energiaválság és a gazdasági nehézségek erősen hátráltatnak.”
- „A kötelező bezárást követő időszakban sikerült »visszahozni« az intézménybe a korábban megszokott életet. Sajnos abban az időszakban egy folklórcsoportunk feloszlott, ők azóta sem kezdték el újra a működést. A helyükre azonban szerencsére azóta számos amatőr és alkotó közösség jött létre az intézmény falain belül. Nálunk szerencsére az energiaválság nem volt hatással a folyamatos működésünkre.”

A közművelődési intézményrendszer és a kínált kulturális szolgáltatások fejlesztése, bővítése, szükséges lépések megtétele kapcsán a következő meglátások érkeztek be:

- „Ünnepnaphoz kötődő műsoros kulturális rendezvények.”
- „Helyi közösség újraépítése, fiatalok bevonása, helyben tartása. Pályázati források bevonása, saját erőforrásokból bevételtermelés növelése.”
- „A mi intézményünk folyamatosan, minden célcsoport számára szervez programot, így minden korosztályt meg tudunk szólítani.”
- „Sajnos a »minden ingyen van« berögződött az emberek fejébe, jelenleg nem látok kitörési pontot.”
- „Nem látok lehetőséget kitörni, mert a kultúrára igen nagy hatással van a politikai és gazdasági helyzet, ami jelenleg rontja az emberek hangulatát.”
- „Megragadunk minden lehetőséget, támogatást, pl. az NMI által nyújtott lehetőségeket, térségi együttműködést.”

A települést érintő legfontosabb kihívások és nehézségek áttekintése, összegyűjtése fontos feladat, mert szükséges látni azokat a jelenségeket, amelyek negatívan hatnak az intézmények és szolgáltatások hatékonyságára. Hosszú elemzés helyett álljon itt a problémákkal napi szinten szembesülő kollégák által nevesítettek:

- „Az emberek újbóli aktivizálása.”
- „Érdektelenség”
- „Turisztikai település lévén megtalálni az egyensúlyt a helyi igények és az ide érkező vendégek igényei között.”
- „Előregedés”
- „Finanszírozási problémák”

- „A lakosság összetétele elég széles, talán mindenki számára megtalálni a megfelelő programokat, azokat mindenki számára megfelelően színessé tenni. Hiányzik a település iskolájának egy tornaterem, ami a közösségi szintér épületében megvalósuló tornaórákkal jár, ezáltal korlátozottak a lehetőségeink időben, és nem is minden valósítható meg ezáltal megfelelően kialakított környezetben.”
- „Forráshiány, munkaerőhiány, fásultság, bezárkózott lakosság.”
- „Belső politikai viszályok hatása.”
- „Az idősödő lakosság, akik nehezen mozdulnak ki. A fiatalok, akik számára csak a digitális világ létezik.”
- „A város közelsége és az emberek érdektelensége, kis település nem tud versenyezni a város rendezvényeivel”.

A fejlesztési javaslatok egyrészt támaszkodnak a kutatási eredményekre, másrészt a saját gyakorlati tapasztalatainkra, harmadrészt azon gondolatokra, amelyeket a kollégák osztottak meg velünk.

Összegzés

Szinte minden településen, ahol kitöltötték a kérdőívet, a legnagyobb probléma a forráshiány volt. Sajnos a normatíva nagyon kevés cél megvalósítására elegendő. Vannak települések, ahol a munkatárs bérét ebből finanszírozzák, mert az önkormányzatoknak kevés a bevételük. Így viszont elmaradnak a színvonalasabb rendezvények, hiszen arra már nem maradt forrás. A pályázatokat tekintve, elmondhatjuk, hogy elég jó helyzetben vagyunk jelenleg, hiszen van lehetőség szakkörre pályázni (Szakkör), amihez nagyon sok alapanyagot és eszközt biztosít a Nemzeti Művelődési Intézet, így 20 alkalommal egy-egy kis csoport rendszeresen össze tud járni és alkotni tud, ezáltal épülnek kis közösségek, melyek nagy valószínűséggel a „kötelező” 20 alkalom után is megmaradnak. Emellett a Petőfi Kulturális Programnak köszönhetően nagyon sok településre olyan programelemek jutottak el, amelyekre valószínűleg nem lett volna finanszírozási lehetőség. Ezek között voltak kirándulások, múzeumpedagógiai foglalkozások, levéltáros programok, színházi előadások, sanctum előadások, rendszeres és egy-egy alkalmas klubfoglalkozás is. Emellett „jobban meg kell fogni” az embereket, és minél több programba bevonni őket. Ezekhez meg kell találni a megfelelő kommunikációs eszközöket és csatornákat (személyes megkeresés, plakát, Facebook, Instagram, Tik-tok stb), és jobban kiaknázni őket, olyan tartalomgyártással, ami hatékonyabban illeszkedik a mai kor reklámaktivitásaihoz. A megfelelő platformon a megfelelő célcsoportot kell elérni, illetve fontos kihangsúlyozni, hogy a fiatal korosztály esetében ez szinte az egyetlen csatorna, amin keresztül meg lehet közelíteni őket.

Nagyobb szükség lenne a helyi civil szervezetekre, egy jobb kapcsolati tőke kialakítása mellett, mert sokat tud egymásnak segíteni a két intézményrendszer. Folyamatosan mérni kell a célcsoport igényeit, és azokat minél inkább be kell csatornázni a kialakított szolgáltatásokba, ehhez azonban a munkájára koncentrálni tudó szakembergárdára van szükség.

A továbbiakban szeretnénk a kutatást bővíteni a Borsod és Nógrád Vármegyei kollégákkal, hiszen ők is aprófalvas területszerkezettel rendelkeznek, hasonló kihívásokkal és nehézségekkel küzdenek, mint mi itt Baranya Vármegyében.

Irodalomjegyzék

- Arapovics, M., Beke M., Dóri É. & Tóth M. (2019). *A kulturális intézmények társadalmiasított működési módja*. Magyar Művelődési Intézet.
- Arapovics, M. (2016). A közösségfejlesztés alapfogalmai és a kulturális közösségfejlesztés paradigmái. *Kulturális Szemle*, 3(2), 36–54.
- Arapovics, M., Németh J. & Utry, A. (2024). *Közművelődési munkatárs*. Oktatási Hivatal.
- Dudok, D. (2023). A közösségfejlesztés lehetséges szerepe a közösségi művelődés megvalósulásában. *Civil Szemle*, 21(3), 207-223.
- Durkó, M. (1999). *Andragógia*. Magyar Művelődési Intézet.
- Erdélyi, E. (2022). *Közművelődési Foglalkoztatási és Képzési Program*. SZÍN-Közösségi Művelődés, Minta-programok, 54-57.
- Forray R., K. & Juhász, E. (2008). Az autonóm tanulás és az oktatás rendszere. *Új Pedagógiai Szemle*, 58(3), 62-68.
- Juhász, E., Benkei-Kovács, B. & Márkus, E. (2024). A hálózatosodás mérföldkövei és a közművelődési szakma presztízse - kvalitatív metszetek a közművelődési szakemberek pályakép vizsgálatából. In Buda, A. & Kiss, E. (szerk.), *Interdiszciplináris pedagógia és a korszakváltás bizonytalansága* (pp. 117-128). A XIII. Kiss Árpád Emlékkonferencia tanulmánykötete. Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet.
- Sári, M. (1998). Parasztiskolák, felnőttiskola-kísérletek a felvilágosodás korában Magyarországon. In Maróti, A., Rubovszky, K. & Sári, M. (szerk.), *A magyar felnőttoktatás története* (pp. 94-98). Magyar Művelődési Intézet – Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Művelődéstudományi és Felnőttnevelési Tanszéke – Jászberényi Tanítóképző Főiskola Közművelődési és Felnőttnevelési Tanszék – Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete Budapesti Projektirodája.
- Závogyán, M. (2022). A közösségi művelődés korszaka. *SZÍN – Közösségi Művelődés*, 27(4), 29-40.